

FNSIN

Programförklaring

NOS

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden. Utkommer 4 ggr/år. Nr 1/2001

Information regarding the publication, including contact details for the publisher, Föreningen Natur och Samhälle i Norden.

Programförklaring

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN) är en partipolitiskt obunden, ideell förening. Föreningen vill samla intresserade av miljöfrågor och levnadsvillkor till ett allsidigt studium av natur och samhälle. Att upptäcka tillsammans är vår grundidé. I FNSiN möts människor med allehanda intressen.

Vi arrangerar EXKURSIONER till intressanta områden. Minst en gång om året gör vi en resa till Gotska Sandön. Vi har också besökt Bornholm, Åland, svenska och norska fjälltrakter samt svenska skärgårdar. Vi har paddlat kanot i Bergslagen, Sörmland och Uppland, där vi har kunnat studera fauna, flora, arkeologi och kulturhistoria. Vi har skådat fåglar i Halland och cyklat i Skåne. Vi har plockat svamp i skogarna kring Stockholm, tranbär på hälsingemyrar och havtorn vid Ålands hav. På vintrarna åker vi skidor och skridskor tillsammans.

Vi arrangerar EXPEDITIONER till områden nära och fjärran. Lofoten, Färöarna, Island, Spetsbergen, Grönland, Hebriderna, Estland samt Newfoundland och Labrador är några av de områden som vi har besökt. Varje resa förbereds genom studiecirklar och redovisas i artikel- eller bokform.

Vi arrangerar STUDIECIRKLAR. Några ämnen har varit skärgården, energi, fjällkunskap, ortnamn, foto, modern isländska, danska, geologi och meteorologi. Föreningen har samarbetsavtal med Studieförbundet Vuxenskolan. Dessutom gör vi intressanta STUDIEBESÖK. Genom åren har vi t ex besökt en rovfågelsrehabilitering, ett sötvattenslaboratorium, Rymdbolaget och Riksmuseets verkstäder.

Vi arrangerar FÖREDRAG i aktuella eller historiska ämnen. Aktuella teman kan vara ekologisk hushållning, regnskogarna och miljöjournalistik. Historiska ämnen har bl a berört Vendeltiden, Kristian II och kvinnorna kring honom, häxprocesserna och ekologiska insikter i Eddan. Ofta berättar långväga resenärer till egna bilder om sina upplevelser runtom i världen.

Vi agerar MILJÖPOLITISKT och deltar i värden av KULTURARVET. Nedre Dalälven, Tyresta-Åva och Järvafältet är några av de områden som vi har engagerat oss för. FNSiN tillhör Förbundet för Ekoparken. Vi har genom avtal med Runverket åtagit oss fadderskap för en runsten som vi värdrar.

Vi samarbetar också med Föreningen Norden i ämnen som direkt rör Norden.

Som du ser har FNSiN en mångsidig karaktär där ditt speciella intresse blir tillgodosett och där du genom din medverkan kan berika föreningen. Dessutom glömmet vi inte bort att ha trevligt. Som medlem är du välkommen att delta i dessa arrangemang, Resor och utflykter genomförs till låga självkostnadspriser.

Som medlem får du dessutom medlemstidskriften NOS, med kvartalsprogram och intressanta artiklar.

FNSiN

Föreningen
Natur och Samhälle i Norden

Föreningens adress:

Box 49015, 100 28 Stockholm
E-post: fnsin@algonet.se
Hemsida: <http://www.algonet.se/~fnsin>

Postgiro:

50 31 97 - 6	Huvudkonto
67 01 50 - 2	Medlemsavgifter
60 80 83 - 2	Beställning av skrifter

Ansvarig utgivare:

Anders Schærström
Kometvägen 49, 183 48 Täby
08-758 30 03(b), 08-613 48 74(a)

Nästa NOS: Mars 2001

Material till NOS skickas till:

PeO Sundqvist,
Grubbens gata 9, 112 32 Stockholm
08-653 71 92(b)

FNSiN Funktionärer 2001

Styrelse:

Ordförande

Anders Schærström
Kometvägen 49
183 48 Täby
08-758 30 03 (b), 08-613 48 74 (a)

Vice ordf

Pia Eriksson
Vipphavrevägen 12
178 35 Ekerö
08-560 330 27 (b), 08-705 77 26 (a)

Sekreterare

PeO Sundqvist
Grubbens gata 9
112 32 Stockholm
08-653 71 92 (b)

Kassör

Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
08-85 84 88 (b), 08-788 29 98 (a)

Övriga ledamöter:

Ola Eriksson
Vipphavrevägen 12
178 35 Ekerö
08-560 330 27 (b),

Claes Göran Ström
Fatburs kvarngata 14, 2 tr
118 64 Stockholm
08-19 12 52 (b)

Birgitta Traxel
Vesslevägen 40 nb
161 40 Bromma
08-25 03 35 (b)

Kaj Valtersson
Gränsholmsbacken 5
127 42 Skärholmen
08-710 18 92 (b), 08-16 23 91 (a)

Bo Zachrisson
Birkagatan 2
113 36 Stockholm
08-31 02 33 (b),

Programkommitté:

Björn Eriksson
Mellingebacken 6
163 67 Spånga
08-795 64 89 (b), 08-764 99 31a)

Claes Göran Ström
(Se ovan)

Kaj Valtersson
(Se ovan)

Kontaktpersoner:

FNSiN- Höga kusten

Lena Hermansson
Svanö 25
870 40 Lunde
0612-303 50 (b)

FNSiN-Uppland

Sven A Nyberg
Valthornsvägen 31
752 50 Uppsala
018-40 47 70 (b)

FNSiN-Värmland

Lena Sewall
Älvrosгатan 4
654 61 Karlstad
054-18 68 75 (b)

FNSiN-Östergötland

Håkan Bley
Sköldvägen 18
616 33 Åby
011-631 69 (b), 011-19 11 25 (a)

Medlemsavgiften 2001:

Fullbetalande medlem	110 kronor
Ny d:o efter 1/7	55 kronor
Familjemedlem	25 kronor

Betala till postgiro 67 01 50-2 !!

Välkommen till FNSiNs värld!

När jag nyligen beskrev FNSiN för en brittisk kollega nickade han och svarade artigt, "nice, eclectic". Eklektisk är ett fint ord för hopragsat. Jag blev både besviken och betänksam. Det är inte lätt att kortfattat beskriva vad föreningen står för – både på djupet och bredden. Kanske har jag den på alltför nära håll för att kunna göra det.

När jag skriver detta har klimatkonferensen i Haag nyligen avslutats och det gick inte för EU att komma överens med amerikaner, japaner och andra om vad man skall göra åt den klimatförändring som blir alltmer uppenbar och som kan störa våra samhällen på oöverskådliga sätt. Det är ett gammalt skämt att alla pratar om vädret men ingen gör något åt det. Inte bara gammalt – det är snart föråldrat. Visserligen kan man fortfarande inte göra så mycket åt vädret från dag till dag, men det är uppenbart att det vi gör – som kan sammanfattas i begrepp som produktion, konsumtion och livsstil – faktiskt påverkar klimatet samt att vi också kan påverka det medvetet, om vi har kunskap och vilja.

Likaså påverkar vi både avsiktligt och oavsiktligt balansen i naturen mellan olika växt- och djurarter. Delvis beror förändringarna på att livsbetingelserna ändras genom just klimatförändringar. Delvis beror de på ingrepp vi gör i landskapet eller på att vi för in djur och växter från andra ekosystem.

Just dessa båda teman är ett par aktuella och tydliga exempel på sambanden mellan natur och samhälle i de stora perspektiven – som vi tar upp i det nya kvartalsprogrammet. I det här numret av NOS finns också ett par artiklar om hur naturen påverkas av samhället – i form av oljeutsläpp – och hur samhället kan påverkas av naturkatastrofer.

Naturligtvis kan man se sambanden också i mindre skala, t ex i vår närmaste omgivning. Det gör vi ofta i FNSiN på våra exkursioner, vandringar och resor. För övrigt har vi flera år i rad sett hur klimatet spelat oss spratt när vi planerat våra vinterprogram och bespatsat oss på härliga skidturor. Ekoparken, som vi engagerat oss för, är en miljö som i hög grad är påverkad av människan men som ändå utgör en zon där naturen och samhället möts. Också den har sin plats i vinterprogrammet. I andra delar av Norden lever man mera påtagligt nära naturen. Det har vi under det gångna året försökt att belysa i föredragsserien om Atlant-Norden och det kommer säkert fler inslag. Studiecirkeln om samerna – Så länge vi har markerna – behandlar samma tema: natur och samhälle i Norden.

*Vår verksamhet i FNSiN är bred och varierad, men den är inte planlös.
Gott Nytt år!*

Anders Schærström

Hur gick det?

Eva Marie Widmark drog fullt hus när hon visade bilder och berättade om Sydgeorgien. Med humor och kunskaper lät hon oss se skönheten i såväl naturen som de rostande resterna av samhället på ön. Så är hon också barnbarnsbarn till C E Larsen som spelade en avgörande roll för att den

skandinaviska kolonin upprättades på Sydgeorgien för snart hundra år sedan.

Under två veckor visades Eva Marie arktiska fotoutställning i Norden i Fokus. Hennes bilder präglades av hav, himmel, is, fåglar och fartyg i ett förtrollande ljus.

Ett fyrtiotal lyssnade spänt när Anita Ekwall avslöjade hur nordborna egentligen är. I vissa avseenden fick vi kanske våra aningar bekräftade medan vi blev överraskade i andra.

Anita byggde sine utsagor på gedigen erfaring som foretagnskonsult og på attitydundersokninger. Skillnaderna i värderingar, attityder og vanor mellan de nordiska nationaliteterna är i vissa avseenden större än vi tror, något som det kan vara bra att känna till i det nordiska umgänget.

Det är spennande når naturvetenskap og humaniora möts. Alltför få (12 st) men desto mer engagerade åhörare lyssnade, når Jan Bergström lade fram ett globalt perspektiv på legenderna bakom stjärnbilderna. Tydligen har man i många kulturer – även den fornnordiska – sett samma figurer bland stjärnorna og förklarat dem med liknande myter. Tankeväckande!

Svenska språket är inte fullt så svenskt som man kan inbilla sig. Det påverkas av omvärlden i allehanda avseenden – från svordomar till lagtexter. Intresset hos de 33 åhörarna var inte att ta fel på når Birgitta Lindgren från Svenska språknämnden analyserade svenska språkets ställning i EU - og i Sverige. I sitt foredrag besvarade hon en del frågor, men väckte också nya frågor. Det blev en livlig diskussion og vi som var där fikk en hel del att fundera över.

Den planerade biokvällen (Hrafn Gunnlaugssons *Mörkrets furste*) gick tyvärr om intet – den tänkta dagen passade ej alla og innan nytt besök kunnat bestämmas hade filen slutat att gå.

Höstmötet med filmvisning samlade tyvärr ingen större skara. De som var där fikk en fin opplevelse i Christina Olofsons film *Happy End* og dess skildring av den framväxande vänskapen mellan den unge rockmusikeren Lukas og den svært cancersjuka 69-åriga Marja. Ämnet låter svært men var ömsint behandlat - dessutom svävade Gotska Sandöns ande över filmen som till en liten del också filmats i Döda Skogen. Kort sagt en film att minnas.

På höstmötet omvaldes hela styrelsen. Till ny revisor valdes Lars Innings efter avgående Roger Uhlin. Björn Eriksson og Monika Wikman omvaldes till revisor respektive

revisorssuppleant. Mötet beslöt att medlemsavgifterna för 2001 skall vara oförändrade, dvs 110 kr för fullbetalande, 25 kr för familjemedlem og 55 kronor för den som blir medlem efter halvårsskiftet.

Höstens studiecirkler i de nordiska språken har varit populære. I dansk-cirkeln deltog rekordmånga, 13 stykker.

Nytt og notiser

Nya arter i Norden

(Från Föreningen Nordens web-sida)
De nordiske "aliens" er kartlagt, etter oppdrag fra nordisk Ministerråd. Nå foreligger boken om arter, som enten har kommet til Norden som blindpassasjer på skip, eller har blitt plassert ut i naturen ved hjelp av folk. Selv om Norden har langt færre arter enn f.eks. i tropiske områder, så er andel av introduserte arter relativt høyt sett i forhold til det totale antall arter. Også sett i forhold til de nordiske lands klimatiske forhold er antallet høyt. Det er registrert over 1300 introduserte arter i de nordiske land.

"Introduserte arter kan sees på som en biologisk invasjon i naturen, og en trussel for det biologisk mangfold og for økonomien. Det er nesten umulig å bli kvitt en introdusert art hvis den først har klart å etablere seg i et økosystem", sier forfatter Inger Weidema bak prosjektet. Boken kommer med en rekke anbefalinger på hvordan man best kan styre utviklingen gjennom kontroll og forskning. Dessuten bør introduserte arter bli en del av overvåkningsprogrammene i Norden. Det bør også satses mer på informasjon omkring problemene knyttet til introduserte arter.

"Introduced species in the Nordic Countries"
Nord 2000:13 ISBN 92-893-0489-8 Pris: 200,00 dkr. Sider: 240 Sprog: English. Mer om bestilling på:
<http://www.norden.org/Pub/agent/index.html>

Program jan - mars 2001

Skidtur i Täbyskogarna

Någon lördag eller söndag i vinter

Med tanke på hur svåröversäglbart vintervädret och skidföret har varit i åtskilliga år så tjänar det knappast till att redan i november, när detta skrives, fastställa ett visst datum för skidåkning. Meningen är i alla fall att vi skall ägna en dag (eller flera) åt skidåkning i skogarna kring Rönningesjön, om möjligt åka hela vägen mellan Vallentuna och Hägernäs. Om du tycker att det är lockande - hör av dig så snart som möjligt för gemensam planering *Anders Schærström*, tfn: 08-758 30 03 (b), e-post: anders.schaerstrom@delta.telenordia.se

Danska öar

Tisdagen den 6 februari kl. 18:30
Norden i Fokus, Hantverkargatan 33

För tjugo år sedan började *Christina Pettersson* och några tjejkompisar att systematiskt utforska det danska öriket. Sedan dess har de nästan varje sommar strävat efter att besöka en ny ö - eller en ny och mindre bekant del av de större. Inte bara Sjælland, Fyn och Bornholm utan även Anholt, Falster, Fanø, Møn, Lolland Læsø, Samsø, Tåsinge och Ærø står nu på deras lista över avverkade öar. Genom åren har de blivit väl bekanta med det danska natur- och kulturlandskapet. För att komma det riktigt nära brukar de förstås helst ta sig fram per cykel. Att Danmark är "mer än kroer" är en sanning som de brukar leva efter och de söker därför annat slags inkvartering, gärna enkel - det har blivit tält, husvagn och vandrarhem men de har också bott hos familjer och t o m i en kolonistuga. Den som färdas i mänskligt tempo och ger sig tid att stanna kan också få se att det danska näringslivet är "mer än lantbruk", t ex salttillverkning på Læsø.

I kväll berättar Christina själv. Du som gillar Danmark bör ta tillfället i akt - inte bara att få se idylliska motiv därifrån utan också att få idéer om hur man kan upptäcka grannlandets mindre kända platser och sidor.

Föranmälan senast den 23 januari till 08-693 03 92 (Vuxenskolan)

Entré: 40:- för FNSiN-medlemmar (50:- för övriga)

Kontaktperson: *Anders Schærström*

Upsalabesök, evt med solnedgångsskådning

Lördag 10 februari

Vi besöker något Upsalamuseum, t ex Zoologiska museet, och i händelse av siktigt väder även Upsala Högar eftersom det bara är två dagar sedan midvinterblotet 8 febr då solen går ner i rät linie med Högarna. Samling Upsala Central prel 12.50 (tåg från Sthlm C 12.10, från Märsta 12.30). Solen går ner ca 16.25, hemresa från Upsala 17.10 eller 18.10. Obs att tiderna är preliminära då tidtabell för februari inte kommit i skrivande stund.

Föranmälan senast torsdag 8 febr till Erik Elvers, tfn 08-858488 (b).

Kartor som broar

Tisdag 20 februari kl 18.30
Norden i fokus, Hantverkargatan 33

Henrik Meinander, direktör för Finlandsinstitutet, berättar om Finlands och Sveriges relationer med utgångspunkt i utställningen "Finland och Sverige - Kartor som broar". Entré: 40:- för FNSiN-medlemmar (50:- för övriga)

Föranmälan senast den 30 januari till 08-693 03 92 (Vuxenskolan)

Samarbete med Finlandsinstitutet, Vuxenskolan och Norden i Fokus.

Utställningen *Kartor som broar* pågår 11-23 februari.

NATUR OCH i synnerhet SAMHÄLLE I 1650-talets Sverige

Onsdag 28 febr kl 18.00

Wasamuseets nyöppnade basutställning behandlar 1650-talets Sverige. Museet är kvällsöppet till kl 20 på onsdagar och vi ser på utställningen tillsammans.

Föranmälan senast måndag 26 febr till Erik Elvers, tfn 08-858488 (b).

Nya arter i den nordiska naturen

Tisdag 6 mars, kl 18.30
Norden i fokus, Hantverkargatan 33

Att naturen ständigt förändras är normalt. Att växter och djur sprids är naturligt. Vandringarna är ofta spontana följder av klimatförändringar, brist och tillgång på föda, att ekologiska nischer blir lediga osv. Många gånger har emellertid människor – avsiktligt eller oavsiktligt – fört med sig djur- och växtarter till trakter där de inte förut funnits och därmed åstadkommit stora – ibland katastrofala – förändringar i ekosystemen.

Kanadagåsen, mårdhunden, jättebjörnlokan och "mördarsnigeln" är några välkända exempel på arter som relativt nyligen har introducerats i den nordiska naturen – men det finns många fler som inte kan anses inhemska. För första gången har det gjorts en samnordisk sammanställning över främmande arter - fytoplankton, maskar, träd, - som tillkommit i regionen och som medfört större eller mindre ekologiska förändringar. Den aktuella rapporten har listat inte mindre än 1382 arter som kan anses införda till den nordiska naturen – i Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge och Sverige. De nya arterna kan uppträda som rovdjur eller parasiter. De kan påverka inhemska arter genom att bilda hybrider med dem. Men konsekvenserna kan förstås också vara ekonomiska om de nya arterna stör fisket, nyttoodlingar osv.

De förslag till åtgärder som rapporten anger omfattar lagstiftning, nationella strategier och samordning, övervakning och kontroll, forskning. Rapporten och de fakta den lägger fram leder till en mängd frågor ... I kväll berättar *Melanie Josefsson* från Naturvårdsverket om rapporten. Entré: 40:- för FNSiN-medlemmar (50:- för övriga)

Föranmälan senast den 20 februari till 08-693 03 92 (Vuxenskolan)
Se också notis under "Nytt och notiser".

Vårvintervandring längs Söders Södra Strand

Lördag 24 mars kl 13

Vi samlas på Ryssgården utanför T-banestn Slussen kl 13 och tar buss 53 till östligaste delen av Söder. Vi går sedan, förhoppningsvis i vårsolen, längs kajer och stränder utmed Hammarby Sjö och Årstaviken bort till Hornstull (6-7 km).

Föranmälan senast torsdag 22 mars till Erik Elvers, tfn 08-858488 (b).

FNSiN-medlemmar gör det tillsammans!

Vårmöte

Tid: Tisdagen den 27 mars kl 18.15
Plats: Norden i Fokus, Hantverkargatan 33,
Stockholm

Medlemmarna i Föreningen Natur och Samhälle i Norden kallas härmed till ordinarie medlemsmöte (vårmöte) på ovan angivna tid och plats.

Dagordning

1. Val av mötesordförande, mötessekreterare och två justerare
2. Fastställande av röstlängd
3. Mötets behöriga utlysande
4. Fastställande av dagordningen
5. Protokoll från höstmötet den 29 november 2000
6. Verksamhetsberättelse för 2000
7. Resultat- och balansräkning för 2000
8. Revisionsberättelse för 2000
9. Fastställande av balansräkning
10. Fråga om ansvarsfrihet för 2000 års styrelse
11. Motioner (skall vara styrelsen tillhanda senast tre veckor före vårmötet)
12. Evt fyllnadsval till funktionärsposter
13. Information om samarbete med andra föreningar m m.
14. Övriga frågor

Ekoparken och planering av grönområden i nordiskt- europeiskt perspektiv

Tisdag 27 mars 19.00 (Efter vårmötet)
Norden i Fokus, Hantverkargatan 33
Föredrag av Henrik Waldenström

Eftersom allt fler människor bor i städer, t o m stora städer, så blir grönområdena i själva städerna och deras närmaste omgivning väl så viktiga för vardagslivet, friluftslivet och välbefinnandet som mera avlägsna nationalparker och naturreservat. Samtidigt är dessa stadsnära grönområden mera utsatta för konkurrerande intressen och intrång än andra naturområden.

Som större stadsnära grönområde är Ekoparken naturligtvis inte ensam, men som Sveriges och världens första nationalstadspark har den en särställning. Ekoparken innehåller dessutom unika objekt som gör helheten unik.

Den framstår också som exempel för andra städer där man nu överväger att ge områden samma lagstadgade skydd.

Henrik Waldenström har gjort sig känd och uppskattad som kunnig ornitolog, underhållande exkursionsledare, flitig miljödebattör och inte minst en av de främsta företrädarna för att inrätta och sedan värna, vårda och visa Ekoparken. I kvällens föredrag sätter han in Ekoparken i ett nordiskt och europeiskt perspektiv.

Entré: 40:- för FNSiN-medlemmar (50:- för övriga)

Föranmälan senast den 13 mars till 08-693 03 92 (Vuxenskolan)

Nordens klimat och ekologi i framtiden

Måndagen den 2 april, kl. 18.30
Norden i Fokus, Hantverkargatan 33

I november fick Stockholm fuffiga 8 (!) soltimmar mot normala 54 och det är länge sedan vi upplevde en riktig snö vinter i stockholmstrakten. Däremot har vi haft några riktigt varma men sena somrar. Mellansverige har drabbats av extrema regn och översvämningar. I Norge och Västsverige regnar det också mer än vanligt. Häftiga stormar har drabbat Västeuropa. Många har anat det och nu finns det gott om vetenskapliga belägg - något har faktiskt hänt med klimatet. Och det är kanske bara början.

Är det växthuseffekten som börjar bli påtaglig? Vilken roll spelar ozonhålet? Hur kommer Norden att påverkas? Kommer Sydvästska och stora delar av Danmark att försvinna under havsytan i en ganska nära framtid om polarisarna smälter? Vad händer med vegetationen och djurlivet om klimatet blir varmare i Norden? Blir det möjligt att odla vindruvor och apelsiner i Mälardalen? Kommer malaria och andra tropiska sjukdomar att dyka upp i Norden? Men om Golfströmmen ändrar riktning - då blir det väl i stället kallare i Norden?

En som vet mer än de flesta av oss är *Marianne Lilliesköld*. Hon är dr i kvartärgeologi och arbetar på Naturvårdsverket

med att förbättra verkets kunskap om klimat och samordningen med andra finansiärer av klimatforskning. Hon är svensk "focal point" för IPCC (FNs Klimatpanel) som just nu håller på sin Tredje utvärdering av klimatet som skall slutredovisas i maj/juni 2001. Tidigare var hon forskningssekreterare för Naturvårdsverkets projektområde "Förändrat klimat och UV-B strålning"

Föranmälan senast den 19 mars till 08-693 03 92 (Vuxenskolan)
 Entré: 40:- för FNSiN-medlemmar (50:- för övriga)

Kommande program

Långfredagsvandring

Fredag den 13 april klockan 10.30

Samling klockan 10.30 vid Ulriksdals station. Vandringen går via Brunnsviken och Frösunda vik till Stallmästargården. Om vädret medger så bestiger vi även Hagatoppen. Medtag matsäck. Ledare: *Mats Gullberg*
 Mer information i nästa program.

Med FNSiN i Ekoparken - Slottsparksvandring

Fredag 20 april kl 19.00

Sedvanlig vårvällsvandring i Ulriksdals Slottspark. Samling på Bergshamra torg utanför t-baneutgången (stn Bergshamra på Mörbylinien, norra utgången) varifrån vi går till Brunnsviken, vidare upp på Ulriksdalsåsen och ner i parken. Vi är ute ca 2 timmar.

Föranmälan senast torsdag 19 april till Erik Elvers tfn 85 84 88 (b).

Utflykt till den runstensrika Selaön

Under maj månad

(med hopp om backsippor och instrumental dativ)

Upptäcktsfärd vid Höga kusten

Henrik Hansson har – åtminstone temporärt – flyttat sina bopålar till Sundsvall och därmed gett FNSiN ett brohuvud till Höga kusten. Vi har så smått börjar fundera på en FNSiN-expedition i trakterna, förslagsvis Kristi Himmelsfärdshelgen 24-27 maj. Resan skulle kunna förberedas genom en studiecirkel. (Se nedan)

Höga kusten – mellan Härnösand och Örnsköldsvik - är en spännande del av Sverige. Den höglänta norrlandsterrängen når här ända ut till kusten och här är landhöjningen som störst i landet. Skuleberget reser sig 293 m.ö.h. och högsta kustlinjen ligger där på 285 m.ö.h. Slättdalsskrevan är 40 meter djup och 200 m lång Kungsgrottan sägs ha varit tillhåll för rövare. Det är inte förvånande att naturen har tilltalat fantasin och inspirerat t ex Kerstin Ekman till den livfulla berättelsen *Rövarna i Skuleskogen*.

Inte heller förvånar det att många konstnärer slagit sig ner i trakten. Järn-, trä- och pappersindustrin i Ångermanland blev tidigt en viktig del i den svenska ekonomin. Den geologiskt intresserade kan finna bl a röd granit, gabbro, sandsten och diabas men man kan åtminstone alltid hoppas på att också finna guld och diamanter. Skuleskogen med hållmarker, myrar och tjärnar är Sveriges nittonde nationalpark. Det finns 3 mil markerade leder i parken.
 Höga kusten på Internet:
<http://www.mittsverigeturism.se/> och
<http://www.ciceron-hoga-kusten.se/Links/lankar03.htm>

Studiecirkel: Funderar på att starta en internetburen studiecirkel om Höga Kusten området (vi samverkar om utvecklingen av innehåll, litteratur o dyl) - som förberedelse för en resa hit. Jag har kontaktat Studieförbundet Vuxenskolan som vi samverkar med i andra cirklar - kursen kan ges via <http://www.folkbildning.net> med asynkrona

dialoger (frihet både i tid och plats) - en renodlad distanskurs som kröns med en resa till området. Alla kan gå kursen oavsett var man bor i Sverige. Internetdatorer finns lite överallt på bibliotek, lärcentra o s v - så även de som inte har dator hemma kan följa kursen. Med detta system kan vi i kursen kommunicera med experter på t ex istiden och dess inverkan på området. Jag har lite kontakter med geovetenskapliga institutionen i Uppsala.

Om du är intresserad - **hör av dig så snart som möjligt** så att vi kan bestämma tider mm.

Henrik Hansson, Odengatan 11, 856 43 Sundsvall, tfn 060-610473, 070-6034261, e-post: henrik.hansson@distum.se
Du kan också kontakta Anders Schærström, tfn: 08-758 30 03 (b), e-post: anders.schaerstrom@delta.telenordia.se.

Gotska Sandön

Pingsthelgen fredag 1 (eller lördag 2) - 4 juni

Det är faktiskt dags att anmäla sig nu!

I vanlig ordning har vi bokat plats på Gotska Sandön under pingsten. Liksom förra året är det möjligt att välja mellan utresa på fredagen och på lördagen (pingstafton). Den som kan resa redan på fredagen får på så sätt ungefär 3½ dag på ön i stället för 2½ om man reser på lördagen. Den extra dagen är att rekommendera. Eftersom det kan vara svårt för en del att ta ledigt en vardag har vi emellertid fördelat bokningarna på de båda avresedagarna.

Avresa från Nynäshamn enligt önskemål och plats fredag eller lördag. (I skrivande stund har vi inte fått uppgifter om avgångstider eller aktuella priser). Återresa från ön på annandagen. Överresan tar drygt tre timmar. Förra året gällde följande priser (resa + övernattnig):

Preliminära priser

Inkvartering	Avresa fredag	Avresa lördag
Stuga (tvåbäddsrum)	1460	1260

Stuga

(fyrabäddsrum)	1270	1140
Hydda	1100	1020
Tält	970	940

Barn under 7 år utan egen bädd gratis.
Barn 7-12 år 25 % rabatt.

Utförligare upplysningar kommer i nästa program. Förmöte hålles i vanlig ordning ett par veckor före avresan. **Anmälan snarast** till Erik Elvers (se nedan).

Upplysningar:

Erik Elvers 08-85 84 88 (b), fax arb 08-788 1304, e-postadress

erik.elvers@solna.mail.telia.com.

Anders Schærström tfn 08-758 30 03 (b), e-post: anders.schaerstrom@delta.telenordia.se.

Nattvandring

Fredag 8 juni kl 22.00

Tillsammans med två andra föreningar gör vi en ca 16 km lång vandring i lugnt tempo. Vi startar i Handen, följer delvis Sörmlandsleden, går upp på Tornberget och sedan förbi torpet Paradiset. Tag med matsäck för minst två raster, klädsel efter väderlek, tillfälle till nattbad. Buss 709 till Huddinge.

Samling: Stockholm C, på perrongen för Västerhaningependeln kl 22.00.

Färdsätt: Pendeltåg mot Västerhaninge, avstigning i Haninge C, vi samlas på perrongen.

Ledare: Mats Gullberg tel: 668 60 87 Astrid Holmgren.

"Varje nytt nummer av NOS är som en julklapp!"

(FNSiN-medlem)

Studiecirklar

*Anmälan till studiecirklar och föreläsningar/
vandringar gör du till Sigyn Rehn tfn 693 03 92.
Sista anmälningsdag se resp. program.
Språkcirkelarna startar i allmänhet v 7.
Obs! Det högre priset avser deltagare som inte är
medlemmar i FNSiN eller Föreningen Norden.*

Danska, finska, isländska och norska

Nybörjar- och fortsättningscirklar.
Start februari.
Kontakta Vuxenskolan efter trettonhelgen, 08-
693 03 92.

Så länge vi har markerna – samernas historia under 600 år

Lilian Mikaelsson, Sameföreningen i
Stockholm, är vår ciceron genom 600 år. Fem
tillfällen med start 6 mars. Tisdagar kl 18.00.
Pris: 550:- för FNSiN-medlemmar (Normalpris
625:-)

Anmälan senast den 13 februari till Sigyn
Rehn, Vuxenskolan, 08-693 03 92

Från vänföreningar och andra närstående

Det händer hos Norden i Fokus

Nordisk författarscen

Torsdag 18 januari, kl 19.00
Kulturhuset, vån. 5, Café Panorama,
Stockholm

På Kulturhusets internationella författarscen
möter vi några av de författare som
nominerats till Nordiska rådets litteraturpris.
Anmälan senast 16 januari till Norden i

Fokus 08-785 03 40. Samarbete med
Kulturhuset.

Resa till Estland

Tisdag 23 januari, kl 18.30
Norden i Fokus, Hantverkargatan 33.

Föreläsning om Estland och hur man planerar
inför en resa dit. Smaka estniska delikatesser.
Pris 20 kr. Anmälan senast 16 januari till
Norden i Fokus 08-785 03 40. Samarbete med
Estline.

Resa till Island

Tisdag 30 januari, kl 18.30
Norden i Fokus, Hantverkargatan 33.

Johannes Märlov berättar om Island och hur
man planerar inför en resa dit. Smaka
isländska delikatesser. Pris 20 kr. Anmälan
senast 23 januari till Norden i Fokus 08-785
03 40. Samarbete med Vulkanresor.

Kalevala

Onsdag 28 februari, kl 18.30
Norden i Fokus, Hantverkargatan 33.

Finlands kulturattaché Tapani Suominen
berättar om Kalevala förr och nu. Anmälan
senast 21 februari till Norden i Fokus 08-785
03 40. Samarbete med Finlands ambassad.

Utställningar i Norden i Fokus

Vecka 2: Om S:t Petersburg
Vecka 3: Om Estland
Vecka 4: Om Island
Vecka 6: Om Danmark
Vecka 7-8: Finland och Sverige – Kartor som
brot
Vecka 9-10: Kalevala
Vecka 11: Om samer

Oljeutsläppet vid Gotska Sandön – av Erik Elvers

I början av oktober drabbades Gotska Sandön av ett oljeutsläpp. Det visade sig senare att det var en del av ett större utsläpp, i allt uppskattat till ca 2000 ton eller 3 milj liter. Huvuddelen berörde baltiska kusten men Gotland, inbegripet Fårö och Sandön, och Stockholms skärgård drabbades också. Det har också genom analyser på Statens Kriminaltekniska Laboratorium i Linköping visat sig att oljan kom från Alambra, ett Malta-flaggat fartyg som läckt litet varstans och smutsat ner stränder i flera länder i Europa. Sannolikt kommer Kustbevakningen att skicka krav på vattenföroreningsavgift till rederiet, som också kan få skadeståndskrav från myndigheter och privatpersoner. Fallet är intressant eftersom det är ovanligt flagrant och kan bli ett pilotfall där ett straffrättsligt ingripande får internationell genomslagskraft.

Fartyget byggdes för 24 år sedan vid Götaverken. Genom sin ålder är det utsatt för rost och skulle nästa år ha genomgått om omfattande inspektion.

Även om utsläppet är det - hittills - största i Sandöns historia var det i sammanhanget tursamt att det kom efter sommaren, dels för att fågel- och turistsäsongen var över, dels för att kylan gjorde oljan mera trögflytande och därmed lättare att sanera. Till all lycka har Säludden klarat sig utan större skador.

Räddningsverket ansvarade för saneringen men arbetet genomfördes till stor del av frivilliga från Gotska Sandöns Hembygdsförening (GSH) i tre grupper om ca 10 personer vardera som var ute en vecka var. Jag ingick i den tredje gruppen, 18-25 oktober, och lämnar följande rapport.

Inledningsvis nämnes att jag för åtskilliga år sedan gick med i GSH eftersom jag anser dess arbete för att bevara Sandöns kulturminnen värt allt stöd. Dessutom ger GSH:s medlemsblad god information om Sandön. Jag har haft många fina stunder på Sandön och tanken på

att dess stränder smutsats ner högg till i hjärtat, så därför anmälde jag till GSH att jag gärna ville hjälpa till med saneringen.

Resan påbörjades om man skall vara petig redan tisdagen 17 oktober, nämligen med färjan kl 23.30 från Nynäshamn som kom till Visby kl 5.45 onsdag morgon. Bussen till Fårö avgår en knapp timme senare. I gryningsljuset skymtar jag lokaltidningarnas löpsedlar som utlovar "Allt om derbyt i Slite". Dimman dansar runt enarna medan bussradion spelar en gammal Beatleslåt som verkar passa bra i läget: *With a Little Help from my Friends*.

Framme i Fårösund ca kl 8. De sista fyra passagerarna går av, en försvinner med målmedvetna steg och vi tre kvarvarande får av chauffören anvisning hur vi skall gå till kustartilleriets område därifrån båten utgår. Nere i KA3:s hamn ligger bevakningsbåten Djärv, några personer står på kajen och ytterligare några kommer strax efter oss. Kl ½9 lämnar vi Fårösund och kommer efter ca 2 timmar till Norra Sidan på Sandön. Vi sätts i land med gummibåt och avlöser den föregående rensargruppen. Vi är som sagt ca 10 personer av vilka två skall sköta "marktjänsten", alltså matlagningen. Det är en blandad skara, de flesta - men inte alla - har tidigare varit på Sandön. Den äldste är en 77-årig f d sjöman som gjorde sitt första Sandöbesök i slutet av 1920-talet och minns hur han då cyklade trehjulning på betongsträngen som leder upp till Fyrbyn från stranden. Yngst är en kvinnlig kulturvetare i 30-årsåldern (vars arbetsgivare, ett dotcom-företag, dagen före avresan gått i konkurs vilket så när äventyrat hennes avfärd - som en tillgång i företaget måste hon ha konkursförvaltarens tillstånd att resa) som första gången var på Sandön i slutet av augusti i år.

Arbetsledaren från Räddningstjänsten informerar om läget och planerna men i övrigt får vi onsdagen för att installera oss. Jag går upp till den mycket ödsliga Lägerplatsen där ett anslag

på Kokhuset berättar om vädret 11 september och att båten till Nynäshamn går från Källahamn kl 10.45. Det växer svampar på den annars så upptrampade vägen. Promenad till Bredsand, sedan Gumskullen och Kapellänget med de båda andra stockholmarna. Några blommor finns ännu kvar: blodrot, axveronika och fibblor. På Kapellänget finns en död uggle, troligen en som inte hittat tillräckligt mycket föda och helt enkelt "svultit inne" på ön. Vi ser för övrigt en hel del döda fåglar under veckan på ön.

Männen inkvarteras i två rum i ett av husen i Fyrbyn, de båda kvinnorna mera bekvämt med tillgång till vattentoalett och dusch i lägervärdarnas rum i Naturum, "i varsin monter" som männen avundsjukt konstaterar.

till Vinbukten. Arbetet pågår med avbrott för lunch (medförd i militärens 13 liters isolerkärl) och kaffe fram till 3-tiden då bilarna återkommer och kör oss hem till Fyrbyn där sedan middagen vankas. Vi åker tillbaka litet olika vägar till Fyrbyn och får på det sättet se en hel del av Sandön. Tillsynsmännen berättar att Sälutkikstallen, trädet som är så gott som oförändrat sedan Albert Engström ritade av det i mitten av 20-talet, nu börjat bli litet medfaret och inte väntas stå många år till.

Vid måltiderna får vi stockholmare bland annat lära oss en del gotländska och Färö-mål. En frukost rapporterar en sanerare som hört morgonnyheterna på radion att det oljeutsläppande fartyget identifierats och att besättningen försökt täta den läckande tanken med träpluggar. Nyheten möts av harmsna kommentarer.

De följande dagarna pågår oljesaneringen nere på södra delen av ön, från Höga Land till Kyrkudden. Schemat är frukost kl 7 varefter vi skjutsas till arbetsplatsen av tillsynsmännen eftersom vandring skulle ha tagit orimligt stor del av dagen. Även med denna transport märker man att ön är stor, det tar ca 10 minuter att komma till Säludden, 15 till Kyrkudden, ca 20

Räddningsverket utrustar oss med redskap och kläder: overaller märkta Statens brandnämnd, regnställ, handskar, knäskydd, raggsockor och stövlar. Knäskydden är välkomna när vi ligger och kryper och plockar olja bland klapperstenarna nedanför Höga Land.

Det är inte några sammanhängande sjok av olja utan större och mindre klunsar, de största kanske som en liten handflata. Några dagar krattar vi ihop oljan i sanden i strängar varefter en saneringsfirma samlar in dem med en apparat påminnande om en stor dammsugare: den lätta oljan sugs upp men sand och sten ligger i huvudsak kvar. Apparaten sköts av en i Lomma bosatt holländare och hans pojke, *sårk*, som fått ledigt från skolan men som skall skriva en uppsats som kommer att läggas ut på Internet.

Andra dagar går vi med lingonplockare, tar upp oljan och samlar den i säckar. Arbetsledaren understryker att även om utsläppet är stort är en del tidningars rubriker "miljökatastrof" inte befogade, oljan kommer att brytas ner och vi skall inte bekymra oss om de allra minsta flagorna.

På samma sätt som jag kan hitta präktiga bestånd med nedfallna björklöv när jag tänkt plocka kantareller hittar jag i början åtskilliga oljeklunsar som visar sig vara stenar eller muselskal, men övning ger färdighet och det går lättare och lättare att känna igen oljespillet på dess litet mattare yta på grund av sand som fastnat.

Jag berättar under saneringen för kulturvetaren att uttrycket "det som göms i snö det kommer fram i tö" av FNSiN kompletterats med en ny strof "det som göms i sand det kommer fram ibland" vid tidigare besök på Sandön. Hon replikerar snabbt med ännu ett tillägg: "det som göms på Ön, det kommer fram med stön".

Martorn och marviol finns alljämt kvar, och vi ser en del fågel t ex råka och vitkindad gås. Några har lyckan att se kungsörn. Vid Säludden och utanför Las Palmas får vi se och höra sälar.

På stranden finns som vanligt glödlampor och mjölkförpackningar från olika länder och, av någon anledning, en del ballonger. De flesta av dem är anonyma men en kommer från Der Huber Wochenmarkt och ett par från ICA

Kvantum.

En molnfri kväll är några av oss uppe i fyren för att se på stjärnorna och fyrljuset som sveper runt och får då också se ett stiligt norrsken. Två kvällar får vi låna tillsynsmännens vedbastu och myser där med avbrott för snabba dopp i havet. En morgon när jag vaknat vid 6-tiden tar jag före frukost en vandring runt Bredsand i den första gryningens ledljus.

Eftermiddagen samma dag eller dagen efter är vi några som går tillsammans samma vandring. Det har då blåst upp rejält, stranden har blivit märkbart smalare sedan min egen promenad och vi ser sanden yra över marken och får en mycket påtaglig illustration till hur Sandön flyttar sig norrut.

Annars är vädret ganska bra, höstaktigt men utan kylig blåst, mest mulet men i stort sett utan regn, lagom temperatur för att vara ute på stranden och arbeta.

På söndagen gör vi utflykt till Schipkapasset - ryska kanorna och kyrkogården - Höga Revaren - Bourgströms - Gamla Gården - Kyrkogården. Vi får tack vare GSH komma in i Bourgströms stuga vid S:ta Anna och i Skogshuggarbaracken vid Gamla Gården. Skogen på det inre av ön är sig relativt lik jämfört med hur den ser ut på våren och sommaren även om ljuset är ett annat. Lövskogspartierna, morena, skiljer sig förstås mera från hur jag tidigare sett dem, stämningen är litet vemodig.

Träskonigen vid Schipkapasset börjar bli litet dålig och bilarna stannar med tanke på rasrisken nedanför backen upp mot passet. Det konstateras att GSH inte saknar arbetsuppgifter framöver!

Det är intressant att få se inredningen i Bourgströms stuga, i hög grad - t ex kojor och tvättställ - kommen från fartyg.

Lunchen intas inne i Skogshuggarbaracken där det finns fyra rejäla halmfyllda fyrmansbritsar i det större rummet. I en inre avdelning hade förmannen och kokerskan varsin säng, på sin tid åtskilda av ett draperi. En av GSH-medlemmarna berättar att baracken inte är färdigrenoverad utan att rökgång skall tillfogas kanske i sommar.

På Kyrkogården ser vi den nyligen bortgångne tillsynsmannen "Totte" Jönssons grav, enligt Sandösed prydd med stenar i stället för med blommor.

På måndagen kommer en tjänsteman från Miljö- och Hälsoskyddsförvaltningen ut och inspekterar läget. Slutsatsen av inspektionen är att saneringen kan avblåsas, det finns visserligen små rester av oljan kvar men det är inte meningsfullt att lägga ner arbete på att ta upp dem utan de kommer att brytas ner tillräckligt fort. Båten med avlösande tillsynsman kommer ju inte förrän på onsdagen så vi får på tisdagen flyga tillbaka till Gotland med räddningstjänstens helikopter "Superpuman". Den rymmer dock inte alla på en gång utan en första grupp reser vid 2-tiden på eftermiddagen. Innan helikoptern hinner tillbaka för att ta oss andra får den ett räddningsuppdrag och andra gruppen blir därmed kvar tills Puman återkommer kl 7 och tar oss till Visby. Som kvällsfärjan hunnit gå inkvarteras vi stockholmare på Räddnings-

verkets kursgård. Nästa dag får vi en rundvandring på räddningsstationen och en av sanerarkamraterna visar oss Visby.

Gotlands Tidningar berättar, under rubriken *Sandön färdigsanerad*, att mellan 8 och 10 ton ren olja plockats upp från öns stränder sedan början av oktober och att kostnaden uppskattas till närmare 2 miljoner (vem som skall stå för den än ännu oklart). Troligen kommer oljan att komposteras på Sandön - med hjälp av bakterier från gödsel eller växtdelar kan oljan brytas ner biologiskt på 18-20 månader. Fram i vår kan man kontrollera om större mängder olja kommit fram ur sanden efter vinterstormarna och ytterligare rensning behövs.

När jag tänker tillbaka på veckan och arbetet i gruppen är det ett talesätt som dyker upp, "lika barn leka bäst" vars norska motsvarighet är precis tvärtom: "olika toner ger den vackraste klangen" (för övrigt har skillnaderna mellan Norge och Sverige, två skenbart så lika länder, i flera avseenden intresserat utomnordiska etnologer). Som jag skrev inledningsvis var sanerargruppen en heterogen skara men det norska uttrycket ger en bra bild av stämningen som snabbt blev mycket god, rentav hjärtlig. Och även om anledningen till besöket var onödig och sorglig var det en ny och minnesrik upplevelse att få se Ön vid denna årstid.

Olja på vågorna

Vanligtvis
hörs havet.
Inte idag.
Idag
har någon
gjutit olja
på vågorna.
Ett stumt hav
hörs inte.
Som en nedsvärtad Snövit
möter
våldtagna vita stränder
fridsökaren.
Kapitalet flyter fritt
över gränserna!

Sara Mariasdotter

Tsunami från La Palma av Björn Setterberg

Undertecknad, som deltog i FNSiN:s resa till La Palma i januari i år, anade föga vad som skulle kunna inträffa tills jag fick ögonen på en artikel i *New Scientist* för någon månad sedan.

Det scenario artikeln utmålade, innebar att delar av La Palma, som är kanarieöarnas vulkaniskt mest aktiva ö, skulle kunna glida ut i havet, och därvid orsaka en tsunami, som skulle träffa den karibiska ö-världen. Idén att kollapsande öar kan orsaka väldiga flodvågor (tsunamis) daterar sig till 1960-talet då geologer undersökte havsbotten runt Hawaii och fann väldiga stycken av vulkaniskt material upp till 140 km från de närmaste öarna. På senare tid har man hittat liknande material utanför flera andra vulkaniska öar, och man tolkar detta som rester av enorma jordskred.

Geologer har undersökt La Palma, och funnit svaghetszoner, som skulle kunna ge upphov till ett omfattande jordskred. På basis av dessa undersökningar gjorde man en modell för att utröna vilken effekt ett sådant jordskred skulle få. Man fann då att en flodvåg med en initial höjd på 650 m skulle dra västerut över Atlan-

ten. När tsunamin når de karibiska öarna skulle höjden ha minskats till c:a 50m och fortsätta 20 km inåt land med katastrofala följder.

Orsaken till dessa svaghetszoner tror man beror på en kombination av regnvatten som sipp-
rar ned i den lösa vulkaniska berggrunden och uppvällande het magma som får vattnet att explosionsartat expandera. Det senaste vulkanutbrottet på La Palma inträffade så sent som 1971, detta skedde dock vid sydspetsen, där ingen svaghetszon förekommer.

Då det krävs en kombination av läge, tidpunkt och omfattning på ett kommande utbrott, liksom hur mycket magma som väller upp, tror man att sannolikheten för en kollaps ut i Atlanten inte är speciellt stor, men risken finns dock.

För den intresserade finns artikeln på New Scientists hemsida:

<http://www.newscientist.com/features/features.jsp?id=ns225915>

